

* Elu ja loon

• «VIIULDAJA KATUSEL» RAT «ESTONIAS» •

Andmed kõnelevad sellest, et 60. aastate keskel esietendunud Jerry Bocki «Viiuldaja katusel» (algmaterjaliks Solem Alejchemi jutustus «Piimamees Tevje», libreto J. Steinilt) on Broadway menukamaid muusikaliesitusi. Temast jäid tahapoole niihästi F. Loewe' «My fair lady» kui ka M. Leigh' «Mees La Manchast», mõlemad meilgi mängitud.

Võttis aega mis võttis, kuid nüüd on «Viiuldaja» meie «Estonia» lavavalgesse jõudnud, lavastajaks paljude teatrikogemustega ja avara tegevusraadiusega Rootsi teatrimees Georg Malvius. Olgu tänatud Eri Klas selle sammu astumisel, mis tõi meie teatrirahva hulka võimeka ja nõudliku režissööri.

«Viiuldaja katusel» on tööpoolest kunstisündmus, milles põimuvad omavahel andekas (ja tundub et üpris nõudlik) režissöör töö ja sellega ühise keele leidnud kunstniku/lavakujundaja (E. Renter) looming.

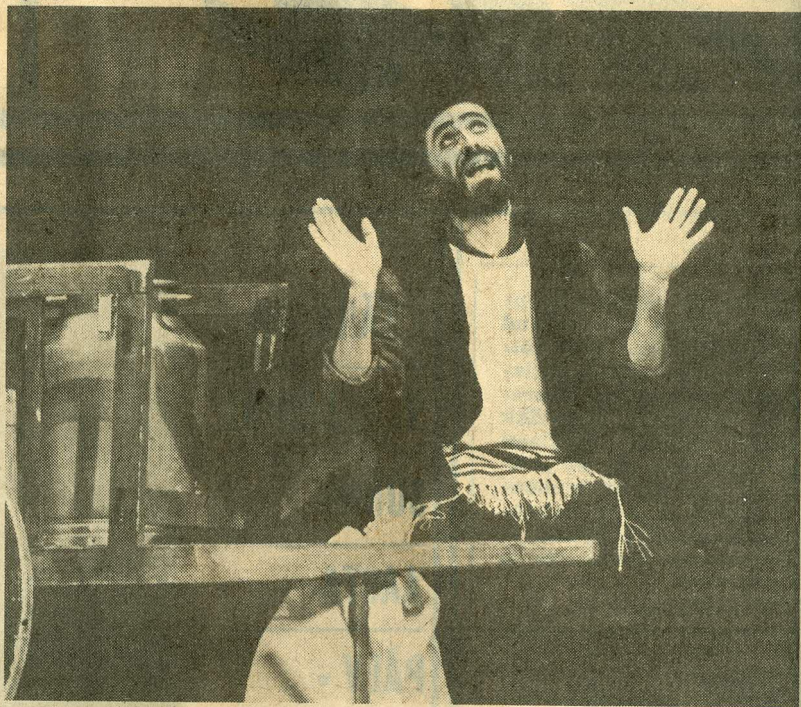
Ma ei tea, kui võrd lavastaja ise tunnetas esietendusele, niisamuti järgnevatele etendustele osaks saanud vastuvõtu erakordsust, kuid saali pikad aplausid kõnelesid juba iseenese eest. Lava ja saali vahel on tunda mõistmisesilda. Ja mitte üksnes seda. Ei tunnekski nagu ära oma nii tuttavat ja paljunähtud «Estonia» — vaat' mida ta kõike ei suuda!

«Viiuldaja katusel» on lugu elust Anatevka külas. Inimestevahelised suhted, perekonnasündmused, noorte rõõmud, päevamured, eluprobleemid. Saame tuttavaks mitmesuguse rahvaga. Külas on oma rätsep, kõrtsmik, raamatukaupmees, mütsitegija, kingsepp, kringlikaupmees, lihunik, noamüüja jm. vajalikud antvärgid. On ka urjadnik. On elusündmused. On noor armastus.

Teatrimäng algab õieti juba sellest hetkest, mil vaataja saali tuleb. Lavaeesriidel näeme kurvaimelist viiuldajat, kes toetab ühe jätaga ühele, teisele teisele majakatusel. Viiuldaja on tööpoolest katusel, ja üpris korrektselt koostatud, vajaliku informatsiooniga kavaleht (õigemini juba väike brošüür) valmistab vaataja ette kohtumiseks etendusega. Brošüüri koostaja P. Palmi nime leiame tagasihoidlikult viimaselt leheküljelt. Kuid ka kavaleht kuulub üldise teatrikuultuuri taseme juurde.

„Õhtuleht“
22. IV - 89

• Jüri Krjukov
— Tevje.

Muudkui edas kuni hing se

Lavastus juhatatakse sisse metafooriga: väikeses Anatevka külas «on omal kombel igamees otsekuvi katusel kõikuv viiuldaja, kes püüab valla päästa mõnusat pisikest pillilugu ja samas omaenda hinge eest hea seista». See pole lihtne.

Kui eesriie tõuseb, näeme staatilist pilti Anatevka elanikest. Midagi värvilise fotopildi taolist. Ja siis äkki lööb kõik elama. Igaühel on omad käigud ning toimetamised. Stiililine võte. Seejärel algab tempokas teatrimäng, millesse haaratakse vaatajagi kaasa. Oleme sattunud Anatevka külla Kiievi läheduses. Tegevusajaks 1905. aasta Järgneva sündmustiku kaudu kõneldakse sellest, miks tuleb Anatevka elanikel oma kodud maha jätta, miks neid siit väevõimu jõul minema aetakse.

«Viiuldajat katusel» võiks iseloomustada kui elupilte ühe rahva, antud juhul juudi rahva saatusest. Kuid seda võiks üldistada ka ükskõik millise rahva traagikaks, kes on sattunud suurriigi rõhumise alla. Ja kellele saab osaks kõige rängem, kõige inimesevasta-

sem karistus: neilt võetakse nende kodu, neid sunnitakse kodupaigast lahkuma.

Zanriliselt on «Viiuldaja katusel» muusikaliks arvatud. Täpsustavalt on aga ka nenditud, et tegemist on siiski pigem muusikalise draamaga, mille teljeks on niihästi inimlikud suhted kui ka ühe rahvuse traagika, kelle elutee on sattunud vastuollu suurriigi vägivallapoliitikaga.

Rootsi lavastaja Georg Malviuse koostöö meie näitlejatega on olnud loominguks paljuandev. Niihästi peaosalistele kui ka kogu trupile. Inimsaatused ja sündmuste käigus üha enam esile tõusev traagiline liin moodustavad lavastuse struktuuri põhiosa. Saame osalisteks ühe rahva käekäigus. (Ja see võib olla ükskõik millise rahvuse saatuselugu!) Lavastaja ei luba seejuures endale mingeid melodramaatilisi nüansse (on ju need ikkagi nii kergesti mängu tikkuvad!), vaid peab rangelt kinni psühholoogilisest eritlusest.

Lavastuses on kõitvat näitlejaloomingut. Ka meeldivat noort teatrimängu. Tundub, et

siingi on olnud kaasa aitamas ning ärgitamas lavastaja G. Malviuse intuitsioon ja pedagoogiline kogemus. Psühholoogilise rollikäsitlese kõrval pole peljatud groteski, puhuti ka tegevusliine hüperboliseerivaid võtteid. See on lisanud lavastusele kirkust. Hoolikalt on silmas peetud tempode vaheldumisi. Lõtvust, pealiskaudsust ja kergest ärategemist — neid igavesi operetitõbesid pole segamas.

Teatris on üle paljude aegade huvitav olla. Ja kas teengi ülekohut, kui leian, et «Viiuldaja katusel» rehabiliteerit paljuski estoonlaste operetitaaset, mis oli ju kunagi nii hea. Olgu siin mõeldud-meenutatud kas või neid aegu, mil «Estonia» andsid muusikalavastuste tooni G. Ots ja M. Kodanipork. Või kui V. Panso käe all jõudis vaataja ette F. Loewe «My fair lady» («Minu veetlev leedi»).

Ilmselt ongi ehk tarvis, et aeg-ajalt tuleks teatrisse küllalislavastaja, kelle pilk harjumuslikkusest puhas. Teater vajab aeg-ajalt uuenumist, ka mängureeglite ülevaatamist.

oming *

On tunda, et lavastaja G. Malvius on kulutanud palju tööd ja tähelepanu näitlejaile. Aimag sedagi, et näitlejail ning kogu trupil on olnud omapoolne huvi ning tahe lavastaja nõudmisi arvestada, talle kaasloojaks saada. Rolli-de tegevused/käitumised on esitatud veenvalt, elusaatused avanevad hoolikalt jälgitud alltekstide kaudu, nagu draa-malavastusteski.

Ajastu ja inimsaatused — sellest räägitakse Anatevka elu kujutamise/valgustamise kaudu. Laval kulgev sünd-mustik võimaldab meil tunda/märgata aga ka analoogiaid muude aegade ja sündmustega. Ka meie ajaga. Sotsiaalne ülekohus, rahvustevaheline vaen, repressioonid, küüditamised — need humaansusevastased nähted on pika minevi-kuga. Lavastus meenutab meile neid Anatevka sündmuste kaudu. Saame osaliseks ühe rahva tragöödiaga läbi muusikalise žanri.

malaga nagu mees mehega, ja läheb samas üle unistamisele, mis ja kuidas kõik võiks olla, kui temast saaks rikas mees. Suurepärase mahedast huumorist kirkamate groteskitoo-nideni ulatuv monoloog. Selle järgi võiks joonistada portree. Nii heldelt ning vahetult avab näitleja rolli hinge.

Kuid Tevjel-Krjukoviil on jumalale ka hoopiski maise-maid soove. Kui palju hinge-jõudu on tema pöördumises jumala poole, et see võtaks vaevaks kaasa aidata noorte — Tzeitli (Annika Tõnuri) ja Motli (Jaan-Villem Sibul) — soovi täitumisele: saada endale õmblusmasin. J. Krjukovi Tevje räägib jumalaga nagu tuttavana. Mis sellest, et tal on küll «hirmus kiire taga sõda-de ja revolutsioonide, ujuta-miste ja epideemiade tõttu», aga äkki saaks ta «ikkagi sil-mapilguks unustada oma ka-tastroofid ja Motliile üks õmb-lusmasin hankida». Nii süda-mest tulev on Tevje-Krjukovi palve, et jäädi uskuma: jumal ei saanudki sellele vastu seis-ta.

Rütsep Motel Kamzoili ostedud õmblusmasinat ruttab vaatama kogu küllarahvas. Imeilus, uudishimu, rõõm. Sündmus Anatevka elus. Oma õnnistust andma on tulnud ka Rabi (Tiit Tralla). Lavastusli-kult suurepärase stseen. Vaimustusel on palju mänguvär-ve. Paiguti oleks see nagu oma raamist välja astunud maal. Ei ühtegi viltuläinud pintsli-tõmmet. Täpsus, rütmikus, ere-dus.

Kas pole ma tulnud sõna-lavastusteatriisse? Mitmel puhul satun oma hinges sellises-se segadusse.

Jälgides H. Sallot Golde rollis, on tahtmine ütelda — lõpuks ometi on näitlejataril tema andele vääriline roll. Jah, tema populaarseks mängitud suurepärase Pipi Pikksuka jt. kõrvale on tulnud see näitleja pärisroll, mida pahatihti ei õnnestugi mängida.

H. Sallo on heaks partne-riks J. Krjukovi Tevjele. Nad veavad üheskoos oma elu ras-kest koormat. Golde-Sallo on koduhoidja, tööriigaja. Ta oleks nagu alati liikumas. Sal-lo mängus on palju värve. Ta on pidevalt tegevuses. Tal on üha millegi üle või kellegi pärast muretseda, sest tal on viis tüürit, kelle rõõmudele ja muredele ta kaasa elab. Golde käed on aina tegemisi täis. Kuid hingetaskus on Goldel soojust, igapäevarahmelduste varju surutud headust. Armastust ning hellust lähedas-te vastu.

Üks liigitavamaid stseene lavastuses on Golde ja Tevje mõttevahetus armastusest. Seda saadab muhe naeruvinelik joon, mis läheb aegapidi üle elus kaunina meeldejäätav meenutamisele. See on era-kordselt poeetiline dialoog, mille aluspinnaks on üheskoos käidud raske elutee. Saalisoli-jail tuleb aga mälusopist sil-

● Kuulujutt.

● Rabi (Tiit Tralla) jt. pulmas.

Toomas Volmeri fotod

edasi... sees

lnud kaasa aitamas lavastaja G. Malvius on kulutanud palju tööd ja tähelepanu näitlejaile. Aimag sedagi, et näitlejail ning kogu trupil on olnud omapoolne huvi ning tahe lavastaja nõudmisi arvestada, talle kaasloojaks saada. Rolli-de tegevused/käitumised on esitatud veenvalt, elusaatused avanevad hoolikalt jälgitud alltekstide kaudu, nagu draa-malavastusteski.

on üle paljude aega-olla. Ja kas teengi kui leian, et «Viilul-» rehabiliteerib astoonlaste operetiitai-ju kunagi nii hea. mündud-meenuatad-aid aegu, mil «Estosid muusikalavastus-» Ots ja M. Kodani-kuu V. Panso käe all-ataja ette F. Loewe-lady» («Minu veet-»).

ongi ehk tarvis, et tuleks teatrisse kü-tajata, kelle pilk har-kuusest puhas. Teater-g-ajalt uuenumist, ka-eglite ülevaatamist.

Kahest rollist tuleks rää-kida eraldi. Jüri Krju-kovi piimamees Tevjest ja Helgi Sallo Goldest, tema nais-est. Nad veavad üheskoos elu-vankrit ja kasvatavad oma lapsi. Kas ongi kohatu neid võrrelda «Põrgupõhja» Jürka ja Juulaga? Ka nemad aetakse välja oma kodust. Sest jõu-kam mees võtab selle endale. Anatevka elanikel tuleb oma kodudest lahkuda oma rahvu-se pärast. Muud süüd neil ei ole.

Jumal on Tevjele sõbraks, kellele ta usaldab kõik oma mured. Ja ikka siis, kui ta ju-malalt abi ja õigust otsib. Ta räägib temaga nagu semuga. Olgu siis, et setukas on oma raua kaotanud või et jumal te-da vaese eluga õnnistanud on. Tevje-Krjukov ei saa teisiti, kui peab jumalaga oma arveid klaarima.

Tevje-Krjukovi mängus on siin rohkesti nüansse. «Mina olen täna hobune...» alustab vankrit vedav Tevje oma monoloogi, mis pole tegelikult midagi muud kui otsatu ette-heideterodu jumalale, miks ta küll nii palju vaeseid inimesi maailma lõi. Tevje räägib ju-

me ette ammunähtud (1945) Jürka ja Juula dialoog Priit Põldroosi «Põrgupõhja uue va-napagana» lavastusest, Lisl Lindau Juula küsimine — «vanamees, kas armastad mind ikka?» — kõlaks nagu kaasa nüüdses Sallo ning Krjukovi nii südamlilkult/siiralt mängi-tud stseenis.

Endasse surutud valu ja ta-gasihoidut nutt lähevad ikka rõhkem hinge kui lõrinal va-latud pisarad. Sellepärast ti-kubki silm märjaks, kui lõpu-stseen mängitakse ära ühegi pisarata. Ja samas tunnetad saalis pisarate tagasihoidmise pinget. See on eriline pinget, see on eriline vaikus. (Kõige rohkem olen seda tunnetanud «Pilvede värvides» vaatamisel!) Golde-Sallo pakib asju. Ta võtab kaasa selle, mis kuulub kodu külge. Teadagi, ikkagi lubatu piires. Traditsiooni jõud on see, et Golde maha-jätava kodu pörandaid pe-seb. See on jumalagajätt ko-duga. Jälgin näitlejat ja on tunne, et kogu ta keha kii-r-gab sisemist valu. Väga nappi stseeni mahub nii palju tun-net. See ongi suur kunst.

J a lõpuks tahaksin ära märkida veel ühe lavas-tusele iseloomuliku joone. Või oleks õigem öelda — nähte. Lavastuses nagu polekski kõrvalosid. Kõik on siin olu-line. Olgu tegemist ulatuslike massistseenidega, mis sünd-mustikku põimuvad (Tevje

unenägu, Tzeitli ja Motli pul-mapidu, külla ostedud õmb-lus-masina imetlemine vmt.) või episoodiliste, suhteliselt vähe-se tekstiga rollidega.

Lavastuses on palju mõist-vat inimlikkust. Anatevkalas-te hulgas näeme liikumas ur-jadnikut (Karl Kalkun). La-vastaja on avanud ka selle mundrikandja inimlikuma poole. Tema on see, kes peab edasi ütleva teate, et Tevjel ja tema perel tuleb Anatev-kast lahkuda. Urjadnikut oli harjutud Anatevka külas omaks inimeseks pidama. Al-les see siis oli, kui temaga ilmaajadest juttu tehti. Või seegi, kui Tevje talle ütles: «Mul on kahju, et te juut ei ole!»

Lavastuse finaalis on ur-jadnikul ja tema meestel kokkupõrge küllarahvaga. «See on veel minu kodu ja see on minu maa. Kasige väl-ja mu maalt!» Nii karjub Tevje näkku ka urjadnikule. Kogu tsääriirigile. Inimlikule ülekohtule sinise taeva all. Ülekohus on nii suur. See ahastus saab lavastuse puän-diks.

Pöördlava hakkab liikuma. Lahkumine Anatevkast. Uut kodu otsima. On see võimalik? Mälu ju ei saa inimeselt võtta. Saalist lahkudes võtab kaa-sa viulidaja nukra naeratuse. Ja rõõmu õnnestunud teatri-mängust.

KARIN KASK